

A KORSZERŰ ÉS HATÉKONY FELSŐOKTATÁS KÉNYSZERE ELŐTT

(Dr. Lajoš Tot: Ka savremenom višem i visokom obrazovanju. Dnevnik, Novi Sad, 1987)

Már közhelynek számít, hogy felsőoktatásunk számos buktatója közül az oktatás korszerűségét és ennek függvényeként a hatékonyságát tekintjük alapvető, nyílt kérdésnek. Ezzel a témakörrel kitarotán és elmélyülten foglalkozik Tóth Lajos tanulmányában, könyveiben, elméleti-elvi síkon, de gyakorlati kutatási adatok alapján is. Közirói tevékenységében nem szorítkozik csak a tudományos és a szakmai nyilvánosságra. Állhatatosan hallatja érveléseit a sajtóban és a többi tömegtájékoztató eszközben, felveti és tárgyalja a témakört magyar és szerbhorvát nyelven egyaránt. Tiszteletet és megbecsülést parancsoló kitarító munkáját majd csak akkor fogják érdemben értékelni, amikor a társadalom nem csak elvben, hanem lényegében is másként, kulturáltabban viszonyul a szakoktatás korszerűsítéséhez.

Ezt az új viszonyulást a tudományos-műszaki forradalom Jugoszláviában is mindinkább sürgeti. Súlyos anyagi nehézségeink közepette a valamikor hangoztatott elv, amely szerint a mennyiség kitermeli magából a minőséget is, ma szinte cinikusnak tűnik, mert nyilvánvaló, hogy az oktatásra szánt társadalmi eszközök belátható időn belül nem növelhetők lényegesen. A megoldás abban van, hogy nagy nagyobb súlyt helyezünk az oktatásra – és ezen belül a felsőoktatás kulcsfontosságú a tudományos-műszaki forradalom szempontjából. Szűkíteni kell a továbbtanulókat, a beíratkozók számát, ugyanakkor csökkenteni a „lemorzsolódást” is. Végeredményben a minőségi oktatás a rendelkezésre álló eszközök, források és tényezők korszerű alkalmazásával, a hatékonyság növelésével valósítható meg.

Ezt a központi kérdést Tóth Lajos professzor az újvidéki Dnevnik kiadásában 1987-ben megjelent a szerbhorvát

nyelvű könyvében tárgyalja. A kiadói tevékenység nehézségei a szerzőt arra kényszerítették, hogy mondanivalóját 14 szerzői ívbe sűrítse. Az ebből eredő nehézséget részben azzal hidalta át, hogy tanulmánya záradékában aránylag terjedelmes, de jól megválogatott és áttekinthető irodalmat csatolt az elmélyültebb érdeklődő számára, méghozzá úgy, hogy a legkorszerűbb könyveket, tanulmányokat és dokumentációt tünteti fel, elsősorban azokat, amelyek hozzáférhetőek a hazai olvasó számára.

Tóth Lajos tanulmányában – recenziái Borivoj Samolovčev és Branko Rakić – öt egységre tagolva csoportosítja meglátásait, elemzéseinek eredményeit és más országok ilyen irányú tapasztalatait.

Az első tömör, történelmi visszatekintőben számba veszi az utóbbi évtized korszerűsítéseit és azok részbeni megvalósítását, külön hangsúlyozva az igazgató és az irányítás mechanizmusához fűzött elvárásokat. A második fejezet képviseli a könyv gerincét: az oktatási-nevelési tevékenység elemzését hazai és külföldi törekvések és megvalósulások tükrében. A szakirodalomban fellelhető adatok és saját empirikus kutatásai alapján a szerző elemzi a jelenkori oktatási módokat és korszerűsítésének közvetlen lehetőségeit, a nevelő tevékenység az egyetemi és főiskolai környezetben. Külön kitér a nálunk nemrég még lényegesnek tartott, majd háttérbe szorult oktatási formákra, a munkaviszonyban lévők tanulmányaira és azokért, akik ideiglenesen, tanulmányi idejük tartamára megszakítják munkaviszonyukat; s végül egy kulcskérdést tárgyal a második fejezet zárórészében, ami tulajdonképpen a felsőfokú oktatási korszerűsítésének egy lényeges fokmérője: az egyetemi tanulmányok hatékonysága.

A harmadik fejezet a felsőfokú intézmények oktatóinak arculatát tárgyalja, főleg a kívánatosat úgy, hogy elveti a szigorú, valamikori germán típusú hierarchizált ranglétrát az oktatók körében és az oktatók, munkatársak, valamint a hallgatók viszonyában. A szerző az oktatók és a hallgatóság szoros, meghitt, egymásra utaltságát szorgalmazza és az ezen alapuló kölcsönös munkateljesítmények értékelését. Az utolsó előtti, a negyedik fejezet a másik kiemelkedő rész, amely elsősorban az eddig elért és kibontakozó korszerűsítés tapasztalatait tárgyalja. Számba veszi a különböző szintű és hatékonyságú együttműködések szervezeti formáját, a felsőoktatásnak és a tudományos kutatásnak az együttműködését a termelő és általában az alkotó munkával, és megvizsgálja a tervezés lehetőségeit is a felsőoktatásban. A zárófejezetben a szerző felvázolja a felsőoktatás céljainak és fejlesztésének alapvető stratégiáját, egyéni meglátással, amelynek egyes tételei természetesen vitathatók, de közvetlenül megvalósítható korszerűsítéseket is ajánl, egészében pedig serkentőleg hat és távlatokat tár fel.

A szerző felhívja a figyelmet, esetenként ezt bizonyítja is, hogy különösen az utóbbi évtizedben jelentős erőfeszítések történtek a felsőoktatás korszerűsítése terén. A várt eredmények egy része azért maradt el, mert a foganatosított intézkedések nem voltak mindig kellően átgondolva és tudományosan megalapozva. Az egyik felismert alapvető fogyatékoság ma is időszerű, nevezetesen: leküzdeni a felsőoktatási intézmények akadémiai magabazártságát és ragaszkodásukat a túlhaladott hagyományokhoz. A másik lényeges támpont felsőoktatásunk korszerűsítésében, ami a közvéleményben még nem tudatosodott, hogy az egyetem ma már nem kizárólag, még csak nem is elsősorban, „a tudomány bölcsője”, mint ahogyan az valamikor valóban volt. Mindjárt a bevezetőben, de az végigvonul a tanulmány egész fejtegetésén, hogy a felső-

oktatás intézményeinek nem csupán oktatási-nevelési és tudományfejlesztő tevékenysége van, hanem ezen felül még egy harmadik, általánosabb funkciója is létezik, amelyet dr. Tóth Lajos a környezetre kifejtett átfogó társadalmi funkcióként jelöl meg.

A szerző meggyőző érveléssel vonja kétségbe a nálunk éveken át igen erőteljesen képviselt túlzott szakosítás iránti igényt és gyakorlatot. Ennek több kiváló oka van, de mindenesetre ma már ez az irányzat maradnak bizonyul. Már évekkal ezelőtt elterjedt gyakorlattá vált a fejlett európai tőkés országok oktatási rendszerében a szűk szakosítás háttérbe szorítása. Ezt az irányvételt a nagy lélekszámú országok is követték, amelyekben viszont a szűkebb szakosítás az új szakkáder számára semmilyen elhelyezkedési nehézséget nem jelentett volna. Arról van szó, hogy ma – természetesen nem csak a kisebb és szerényebb anyagi lehetőségű országok viszonylatában – a gyors tudományos-műszaki fejlődés következtében az egyetemi alapkutatás már nem vállalhatja magára azt, hogy meghatározott munkahelyekre vagy munkahelycsoportokra képezi ki a magasszakképzettséggű kádereket. A valóban korszerű főiskolai oktatás megbízható alapokat nyújt a leendő magasszakképzettséggű dolgozó számára, olyannyira, hogy rövid idő alatt a maga munkakörnyezetében képezi ki magát úgy, hogy alkalmas legyen a számára kijelölt munkahely szakszerű betöltésére. Ez egyben azt is jelenti, hogy az ilyen megbízható szakmai alapokkal rendelkező szakember munkaévei során is képes elsajátítani és alkalmazni a munkaköréhez kapcsolódó legújabb eredményeket és az üzem vagy az iparág szerkezetváltásával egyidejűleg nagyobb nehézség nélkül újabb munkahely betöltésére is képessé válik.

A felsőoktatás korszerűsítésének igen lényeges követelménye tehát a szakmai tudás megbízható és jó megalapozása. Felaprózottság nélkül, és a mennyiségi képzés háttérbe szorításával a minőséget

kell szavatolni tanárnál, diáknál egyaránt.

Tóth Lajos tanulmánya tömör összefoglalása a korszerű felsőoktatás irányzatainak a világban és sikeresen kapcsolja azokat össze hazai körülményeinkkel. Az egyes részletkérdések iránt érdeklő-

dők figyelmét pedig a legújabb szakirodalomra irányítja. Ezért fogadhatják a szakmabeliek, de méginkább a felsőoktatásban érdekeltek elismeréssel a szerző erőfeszítéseit.

REHÁK László

MORAVÁNSZKY ÁKOS: ÉPÍTÉSZEZET AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIÁBAN

(Corvina, Budapest, 1988)

Nagy hiányt pótol ez a 227 oldalas, gazdagon, főleg korabeli fotókkal illusztrált szép kiállítású könyv. A Duna menti birodalom számos történelmi, társadalmi, nemzetiségi aspektusáról nem kevés könyv jelent meg németül és a Monarchiából kivált államok nyelvén, de építészetéről és városépítéséről eddig nem készült összefoglaló jellegű mű, holott az átlagturista számára is szembeötlők azon közös vonások – a szerző egy kulturális erőtér hatásáról beszél –, amelyek Prága, Bécs, Budapest, illetve Linz, Brno, Zágráb házeit és utcáit jellemzik. Moravánszky könyvében e hasonlatosságot és eltéréseket társadalmi háttérből kiindulva vezeti le, egy fél évszázad (1867-1918) építészeti termésének a számbavételével.

A *Bevezető*ben igyekszik eloszlatni azokat az építészettörténeti tévhiteteket, melyek szerint az eklektika csupán polgári rutintermelés, a szecesszió pedig haladó szellemű, de megfelelő radikalizmus és társadalmi háttér híján levő mozgalom (és eleve halálra ítéltetett), amely után majd megjelenik a szociális megalapozottságú modern építészet és városépítés, hogy megváltsa a szenvedő világot. A szerző az angolszász nyelvtérületen mindinkább képviselt (Frampton, Jencks) párhuzamos fejlődés, stíluspluralizmus elve mellett száll síkra. Ezen álláspontját az említett szerzőktől eltérően Sedlmayr elméletével támasztja alá, miszerint csak totális rendszerekben lé-

tezett egységes stílus, és mindenfajta politikai liberalizmus elkerülhetetlenül stíluspluralizmushoz vezet, így az Osztrák–Magyar Monarchia számtalan belső ellentmondása és feszültsége is csak stíluspluralizmust szülhetett. Számomra úgy tűnik, hogy ha a fentebb kifejtett állítás helyénvaló, akkor az eklektika kora előtti társadalmakat mind totalitáriusoknak kellene tekintenünk, hiszen egységes stílus jellemezte őket, ami még egyes időszakokra valóban rá is mondható, de pl. az athéni demokrácia esetében bizonyosan csütörtököt mond ez az elmélet. Talán a stílust nem kellene ennyire elpolitizálni, hozzuk azt inkább a nyelvvel kapcsolatba. Eszerint a kötelező érvényű stílus hiányát nem tekinteném pusztán csak szabadságnak, mert a stílustalanságban a közös nyelv (jelképek, szintaxis) elvesztése nyilatkozik meg.

A *Monarchia társadalma és kultúrája* c. fejezetben a szerző az európai viszonylatban megkésett politikai liberalizmus okozta töréseket és ellentmondásokat és ezek szellemi vetületeit ecseteli Franz Kafka, Oskar Kokoschka, Stephan Zweig és Richard Strauss munkásságában. Ebben a kontextusban Freudot is társadalmi szemszögből taglalja, az idéo-super ego közötti feszültségeket nem az emberi lélek immanens adottságának, hanem a társadalmi ellentmondások vetületének tartja.

Az *építész és környezete* c. fejezet az alkotót körülvevő klímát, valamint az